

УДК 342.56

DOI <https://doi.org/10.32837/pyuv.v0i2.1010>

С. О. Халюк

orcid.org/0000-0003-1338-5117

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри конституційного права та прав людини
Національної академії внутрішніх справ

ПОВНОВАЖЕННЯ ВИЩОЇ РАДИ ПРАВОСУДДЯ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ СУДДІВ ТА АВТОРИТЕТУ ПРАВОСУДДЯ

Постановка проблеми. Питання незалежності суддів в Україні актуальне вже протягом десятиліть, а шлях нашої держави до європейської інтеграції ще більше акцентує увагу на стані правосуддя в державі. Новостворена Вища рада правосуддя покликана вирішити низку завдань в системі судоустрою та судочинства України, одне з яких полягає саме у забезпеченні незалежності судової влади. Повноваження Вищої ради правосуддя стосовно вжиття заходів щодо забезпечення авторитету правосуддя та незалежності суддів носить глобальний, системний та міжгалузевий характер. Більше того, загальна мета утворення та функціонування як Вищої ради правосуддя, так і відповідних органів у зарубіжних країнах пов'язується з таким або відповідним повноваженням. Лише створення ефективно діючих механізмів перешкоджання впливу на суддю, та його захист у разі будь-яких спроб втручання у здійснення ним правосуддя, є передумовою в утвердженні України як правової та демократичної держави [1, с. 19].

Ступінь розробки проблеми. Проблемні аспекти з питань реалізації повноважень Вищої ради правосуддя ставали об'єктом наукових досліджень науковців та юристів-практиків. А тому, методологічною основою нашого дослідження становлять праці таких учених, як: О.В. Батанова, В.М. Висоцького, О.В. Гончаренка, В.В. Городовенка, В.В. Долежана, В.О. Євдокимова, Р.В. Ігоніна, В.М. Колесниченко, Ю.О. Косткіної, В.М. Кравчука, І.В. Назарова, В.Т. Нора, С.В. Прилуцького, О.Ф. Скакун, В.В. Сліпенюка, В.І. Татькова, Ю.М. Тодики, В.І. Шишкіна, І.Б. Факас, В.Л. Федоренка, М.І. Хавронюка та ін.

Метою даної статті є аналіз наукових підходів та окремих нормативних актів щодо сутнісної характеристики повноваження Вищої ради правосуддя стосовно забезпечення авторитету правосуддя та незалежності суддів.

Виклад основного матеріалу. Цілком зрозуміло, що незалежність суддів – один із фундаментальних принципів правової держави. Демократичні суспільства за своєю сутністю не можуть існувати без належного та неупередженого правосуддя. Права людини, верховенство права та

незалежне правосуддя, без сумніву, належать до основних цінностей сучасної цивілізації. Специфіка судочинства, як функції судової влади, може бути належним чином розкрита лише в контексті поділу державної влади, а безпосереднє втілення в життя принципу розподілу влади, може слугувати необхідною умовою нормального відправлення судочинства. В Україні маємо ситуацію, за якою факти тиску на суддів, їх підкуп, втручання в діяльність судів набули систематичного та відвертого характеру. Судді повинні приймати свої рішення цілком незалежно і мати змогу діяти без обмежень, без неправового впливу, підбурення, тиску, погроз, прямого чи непрямого втручання, незалежно з чийого боку та з яких мотивів воно не здійснювалось [2, с. 42]. На думку В.В. Городовенка, принцип незалежності судової влади є дуальним і включає засади функціональної незалежності судів та процесуальної незалежності суддів. На думку вченого, суть функціональної незалежності становлять принципи виключної компетенції, невтручання в судову діяльність, недопустимості обмеження повноважень судової влади. В свою чергу, до змісту процесуальної незалежності суддів науковець включає існування особливої процедури добору суддів, гарантій їх правового статусу, особливої процедури прийняття рішень, відповідальності за втручання в процес здійснення правосуддя [3, с. 151–154].

Незалежність суддів при здійсненні правосуддя та заборона впливу на них у будь-який спосіб передбачені та гарантуються Конституцією України й законами України “Про судоустрій і статус суддів” від 2 червня 2016 року, “Про Вищу раду правосуддя” від 21 грудня 2016 року, “Про забезпечення права на справедливий суд” від 12 лютого 2015 року, “Про відновлення довіри до судової влади в Україні” від 8 квітня 2014 року, “Про очищення влади” від 16 вересня 2014 року. Європейські стандарти незалежного суду визначені в Рекомендаціях Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів, Європейській хартії про статус суддів, Великій хартії суддів, документах Консультативної ради європейських суддів та Венеціанської комісії, а також у рішеннях Європейського суду з прав людини. Вищенаведене

свідчить, що принцип незалежності суддів є міжнародним та європейським стандартом, базовим конституційним, а також міжгалузевим принципом і є складовим елементом принципу “верховенства права”, що зазначений у ст. 8 Конституції України [4, с. 327–328].

Відповідно до Рекомендації CM/Res (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов’язки, яка ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи від 17 листопада 2010 року потрібно вжити всіх необхідних заходів для забезпечення поваги, захисту і сприяння незалежності та неупередженості суддів (п. 13). Принцип незалежності судової влади означає незалежність кожного судді при здійсненні ним функції прийняття судових рішень. У цьому процесі судді мають бути незалежними та неупередженими, а також мати можливість діяти без будь-яких обмежень, впливу, тиску, погроз, прямого чи непрямого втручання будь-яких органів влади, зокрема внутрішніх органів судової влади. Ієрархічна організація судової влади не повинна підривати незалежність суддів (п. 22). Закон повинен передбачати санкції проти осіб, які намагаються певним чином впливати на суддів (п. 14). При цьому зазначається, що саме судові ради є незалежними органами, створеними відповідно до закону або конституції, які прагнуть зберегти незалежність суддів та судової влади загалом і, таким чином, сприяти ефективному функціонуванню судової системи (п. 26). Органи влади, які відповідають за організацію та функціонування судової системи, зобов’язані забезпечувати суддям умови, що дають їм змогу виконувати свою місію та досягати ефективності, захищаючи й поважаючи незалежність і неупередженість суддів (п. 32) [5].

В свою чергу, відповідно до Конституції України державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Судді при здійсненні правосуддя незалежні й підкоряються лише закону, а вплив на них у будь-який спосіб забороняється. Незалежність і недоторканність суддів гарантуються Конституцією та законами України. Гарантії незалежності і недоторканності суддів як носіїв судової влади та самостійності судів як судових органів визначено Конституцією та законами України (ст. 6, 126, 129) [6].

Цілком очевидно, що судді мають бути цілком вільними у винесенні неупередженого рішення у справі, яку вони розглядають, покладатися на своє внутрішнє переконання, власне тлумачення фактів та чинне законодавство. Незалежність суддів при розгляді конкретних судових справ має забезпечуватись не тільки, так би мовити ззовні, як-то: належне фінансування та забезпечення матеріально-технічної бази, а й у середині самого

суду. Йдеться про неприпустимість непроцесуального впливу на суддю з боку інших суддів та керівників судів [7, с. 119]. При цьому, варто зауважити на позиції Пленуму Верховного Суду України, яка передбачає, що незалежність судової влади, її рівність із законодавчою та виконавчою владою є невід’ємними ознаками правової держави, в якій кожен має право на судовий захист своїх прав і свобод. Незалежність судів встановлена в Україні як конституційний принцип організації та функціонування судів з метою забезпечення права осіб на такий захист. Недоторканність суддів не є особистим привілеєм, а як один з елементів статусу суддів має публічно-правове призначення – забезпечити здійснення правосуддя незалежним, неупередженим і справедливим судом. На практиці законодавчим органом, органами виконавчої влади, їх посадовими особами ігнорується конституційний принцип поділу влади на законодавчу, виконавчу та судову. Мають місце спроби втручання в організацію діяльності судів, вирішення конкретних судових справ, перешкоджання здійсненню судами правосуддя на визначених законом засадах, тиск на суддів шляхом погроз, шантажу та іншого протиправного впливу, в тому числі у формі прийняття незаконних нормативно-правових актів та правових актів індивідуальної дії, неправомірного використання суб’єктами влади наданих їм повноважень, а також незаконного наділення деяких державних органів відповідними повноваженнями, що посилює залежність від них судів та суддів [8].

Крім того, рішенням Ради суддів України № 23 “Про стан здійснення правосуддя та стан незалежності суддів” від 13 березня 2017 року вирішено визнати такими, що призводять до порушення гарантій незалежності судової влади, становлять загрозу утвердженню в Україні верховенства права та підривають основи правопорядку в державі, випадки втручання будь-кого у будь-якій формі у здійснення правосуддя судів і суддів, у тому числі вплив на суддів з боку правоохоронних органів шляхом реєстрації кримінальних проваджень і подальшого тривалого нездійснення щодо них досудового слідства, у тому числі, незаконні кримінальні та дисциплінарні переслідування за начебто завідомо неправосудні рішення [9].

Таким чином, незалежність суддів, без перебільшення, є необхідною передумовою існування судової влади в будь-якій державі. В Україні на досягнення цієї мети спрямовані значні зусилля, однак на сьогодні слід констатувати, що заходи судової реформи поки що не мають помітного якісного впливу на забезпечення незалежності суддів.

Важливо зауважити, що законодавець вперше визначив конкретні інструменти, які надані Вищій раді правосуддя з метою забезпечення реалізації

лізації повноваження, що розглядається. Тож, реалізацію повноваження Вищої ради правосуддя щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя може бути здійснено завдяки заходам індивідуального та загального характеру (глава 23 Регламенту Вищої ради правосуддя від 24 січня 2017 року). До заходів індивідуального характеру Вищої ради правосуддя належать:

1) ведення і оприлюднення на своєму офіційному веб-сайті реєстру повідомлень суддів про втручання в діяльність судді щодо здійснення правосуддя, проведення перевірок таких повідомлень, оприлюднення результатів та ухвалення відповідних рішень;

2) внесення до відповідних органів чи посадових осіб подань про виявлення та притягнення до встановленої законом відповідальності осіб, якими вчинено дії або допущено бездіяльність, що порушує гарантії незалежності суддів або підриває авторитет правосуддя;

3) внесення на розгляд зборів відповідного суду подання про звільнення судді з адміністративної посади у разі невиконання ним рішення Вищої ради правосуддя.

Крім того, Вища рада правосуддя має можливість здійснювати заходи загального характеру. Вживаючи заходів загального характеру, Вища рада правосуддя:

1) ухвалює та оприлюднює публічні заяви і звернення;

2) звертається до суб'єктів права законодавчої ініціативи, органів, які уповноважені приймати правові акти, із пропозиціями щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя;

3) звертається до прокуратури та органів правопорядку щодо надання інформації про розкриття та розслідування злочинів, вчинених щодо суду, суддів, членів їх сімей, працівників апаратів судів, злочинів проти правосуддя, вчинених суддями, працівниками апарату суду;

4) готує у співпраці з органами суддівського самоврядування, іншими органами та установами системи правосуддя, громадськими об'єднаннями і оприлюднює щорічну доповідь про стан забезпечення незалежності суддів в Україні.

До того ж, відповідно до ст. 73 Закону України "Про Вищу раду правосуддя" від 21 грудня 2016 року Вища рада правосуддя може вживати інших заходів, які є необхідними для забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя. При цьому, питання про необхідність вжиття заходів з метою забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя Вища рада правосуддя розглядає за зверненнями суддів, судів, органів та установ системи правосуддя, а також із власної ініціативи. Члени Вищої ради правосуддя можуть запропонувати Раді розглянути питання про вжиття заходів щодо забезпечення незалеж-

ності суддів та авторитету правосуддя за власною ініціативою або в межах реалізації повноважень (п. 23.1 Регламенту Вищої ради правосуддя від 24 січня 2017 року).

Окремо зауважимо, що обов'язок звернення з повідомленням про втручання в діяльність судді щодо здійснення правосуддя покладається на нього самого і адресується до Вищої ради правосуддя та до Генерального прокурора (ст. 48 Закону України "Про судоустрій і статус суддів" від 2 червня 2016 року). До того ж, таке повідомлення є обов'язком судді, який він має здійснити упродовж п'яти днів після того, як йому стало відомо про таке втручання (п. 9 п. 6 ст. 56 Закону України "Про судоустрій і статус суддів" від 2 червня 2016 року). Таке повідомлення про втручання в діяльність суддів щодо здійснення правосуддя подаються до Вищої ради правосуддя у письмовій (паперовій або електронній) формі.

Також, на виконання норм Закону України "Про Вищу раду правосуддя" від 21 грудня 2016 року, було створено Реєстр повідомлень суддів про втручання в діяльність судді щодо здійснення правосуддя [10]. Аналіз розміщених у Реєстрі повідомлень дає можливість виокремити основні підстави звернення до Вищої ради правосуддя серед яких: психологічний тиск на суддю (надсилання звернень, скарг, публікація і поширення недостовірної інформації, образи та погрози в залі суду тощо); відкриття кримінальних проваджень, проведення слідчих дій, притягнення до адміністративної відповідальності; блокування роботи суду (несанкціоновані протести, перешкоджання доступу до робочого місця судді, пошкодження майна суду тощо) [11].

Крім того, згідно Щорічних доповідей "Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні" за 2018-2020 роки наданих Вищою радою правосуддя є можливість здійснити аналіз кількісних показників реалізації розглядуваного повноваження. Зокрема, йдеться про фіксацію повідомлень про втручання у професійну діяльність суддів щодо здійснення правосуддя та про вчинення дій, що порушують гарантії незалежності суддів або підривають авторитет правосуддя. Зокрема, протягом 2021 року до Вищої ради правосуддя надійшло 275 повідомлень про втручання у професійну діяльність суддів щодо здійснення правосуддя та про вчинення дій, що порушують гарантії незалежності суддів або підривають авторитет правосуддя (у 2020 році – 341; у 2019 році – 450; у 2018 році – 436 повідомлень). За результатами розгляду вказаних повідомлень ухвалено рішення про вжиття заходів реагування (звернення до прокуратури та органів правопорядку стосовно надання інформації про розкриття та розслідування злочинів; внесення до відповідних органів чи посадових осіб подання про виявлення та при-

тягнення до встановленої відповідальності осіб, якими вчинено дії або допущено бездіяльність та інші) [11, 12].

Висновки. Таким чином, забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя є інтегральною категорією, яка характерна для демократичної правової держави, в якій панує верховенство права. З огляду на всю сукупність повноважень Вища рада правосуддя, згідно оновленого законодавства, наділена реальною можливістю адекватно реагувати на виклики, які постають в порядку незалежності суддів та авторитету правосуддя. Відтак, згадані вище заходи, як індивідуального, так і загального характеру є частиною нових механізмів захисту незалежності суддів та авторитету правосуддя та є позитивним кроком у напрямку реформування судової влади, повернення до неї довіри та побудови демократичної держави. А тому, вважаємо таке повноваження Вищої ради правосуддя центральним, яке має відображатись у понятті правового статусу за прикладом Польщі, де конституція чітко визначає Національну раду судочинства як орган, що стоїть на варті незалежності судів та суддів (ст. 186) [13]. Адже закріплення на конституційному рівні обов'язку забезпечувати незалежність судів у розділі, пов'язаному із судовою владою, засвідчує, що вона незалежна від законодавчої і виконавчої влад, покликана збалансувати судову з іншими ланками влад, захищати її від сторонніх впливів [14, с. 444].

Література

- Сліпенюк В.В. Забезпечення незалежності суддів як одне із завдань Вищої ради правосуддя. Правова держава. 2017. № 27. С. 19–24.
- Галайденко Т.В. Актуальні проблеми забезпечення незалежності судової влади України. Вісник Вищої Ради юстиції. 2010. № 1. С. 42–48.
- Городовенко В.В. Принципи судової влади : монографія. Харків : Право, 2012. 448 с.
- Факас І.Б. Забезпечення незалежності суддів у цивільному судочинстві: стан та шляхи вдосконалення. Правове життя сучасної України : у 3 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. м. Одеса, 15 трав. 2020 р. Одеса, 2020. Т. 2. С. 327–330.
- Рекомендація СМ/Рес (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки, ухвалено Комітетом Міністрів Ради Європи 17 листопада 2010 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_a38 (дата звернення 15.07.2022).
- Конституція України від 28 червня 1996 року. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30.
- Хімич В.М. Незалежність суддів та організаційні засади забезпечення їх діяльності. Судова апеляція. 2009. № 1(14). С. 118–123.
- Про незалежність судової влади : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 13 червня 2007 р. № 8. Вісник Верховного Суду України. 2007. № 6. С. 2–6.
- Про стан здійснення правосуддя та стан незалежності суддів : Рішення Ради Судді України від 13.03.2017 р. № 23. URL: <http://rsu.gov.ua/ua/> (дата звернення 15.07.2022).
- Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21.12.2016 № 1798-VIII. Голос України. 2017. 04 січня (№ 1).
- Інформаційно-аналітичний звіт про діяльність Вищої ради правосуддя у 2021 році. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/zvit_2021.pdf
- Щорічна доповідь “Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні” за 2018, 2019, 2020 роки. URL: <https://hcj.gov.ua/page/shchorichna-dopovid-pro-stan-zabezpechennya-nezalezhnosti-suddiv-v-ukrayini> (дата звернення 15.07.2022).
- Конституція Польщі. URL: <https://legalns.com/download/books/cons/poland.pdf> (дата звернення 15.07.2022).
- Нор В.Т., Білостоцький С.М. Захист незалежності судів і самостійності суддів у діяльності Національної ради судівництва Республіки Польща: досвід для України. Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2015. Випуск 61. С. 442–451.

Анотація

Халюк С. О. Повноваження Вищої ради правосуддя щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя. – Стаття.

Стаття присвячена науковому дослідженню наявних доктринальних джерел, а також міжнародних актів і національного законодавства стосовно змісту повноваження Вищої ради правосуддя щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя.

Зазначається, що проблемні аспекти реалізації окремих повноважень Вищої ради правосуддя ставали об'єктом наукових розробок серед науковців у зв'язку з необхідністю удосконалення правового статусу даного органу. При цьому теоретико-правові підходи щодо змісту повноваження Вищої ради правосуддя стосовно забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя переважно відсутні.

Встановлено, що мета даної статті полягає у теоретико-правовому аналізі доктринальних джерел, міжнародних актів та нормативно-правових актів чинного законодавства України з питань, які стосуються реалізації повноваження Вищої ради правосуддя щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя. Для досягнення поставленої мети у роботі використовується система методів наукового пізнання, зокрема загальнонаукові, спеціальні, а також власно-юридичні.

Констатовано, що Україна стала на шлях утвердження Вищої ради правосуддя як органу, що має конституційний статус, який відповідає міжнародним вимогам встановленим до органів такого типу. Відтак, базовими завданнями, які постали перед Вищою радою правосуддя є забезпечення інституційної стабільності судової влади і її носіїв, закріплення гарантій незалежності і самостійності суддів. Незалежність та недоторканість суддів встановлена в Україні як конституційний принцип організації та функціонування судів із метою забезпечення неупередженого та об'єктивного правосуддя. З огляду на вищевказане, дослідження особливостей реалізації повноваження Вищої ради правосуддя щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя як реформованого органу суддівського врядування є особливо актуальною темою сьогодення.

Ключові слова: незалежність суддів, авторитет правосуддя, статус, повноваження, Вища рада правосуддя.

Summary

Khaliuk S. O. Powers of the High Council of Justice to ensure the independence of judges and the authority of justice. – Article.

The article is devoted to the scientific research of available doctrinal sources, as well as international acts and national legislation regarding the content of the authority of the High Council of Justice to ensure the independence of judges and the authority of justice.

It is noted that problematic aspects of the implementation of the powers of the High Council of Justice became the object of scientific research among scientists in connection with the need to improve the legal status of this body. At the same time, theoretical and legal approaches regarding the content of the authority of the High Council of Justice to ensure the independence of judges and the authority of justice are mostly absent.

It is established that the purpose of this article is a theoretical-legal analysis of doctrinal sources, international acts and normative legal acts of the current legislation of Ukraine on issues related to the implementation of the authority of the High Council

of Justice to ensure the independence of judges and the authority of justice. To achieve the set goal, the work uses a system of methods of scientific knowledge, in particular, general scientific, special, as well as proprietary legal methods.

It has been established that Ukraine is on the way to establishing the Supreme Council of Justice as a body with constitutional status that meets the international requirements for bodies of this type. Therefore, the basic tasks before the High Council of Justice are to ensure the institutional stability of the judiciary and its holders, to secure guarantees of the independence and autonomy of judges. The independence and inviolability of judges is established in Ukraine as a constitutional principle of the organization and functioning of courts in order to ensure impartial and objective justice. In view of the above, the study of the peculiarities of the implementation of the authority of the High Council of Justice to ensure the independence of judges and the authority of justice as a reformed body of judicial governance is a particularly relevant topic today.

Key words: independence of judges, authority of justice, status, powers, High Council of Justice.